

INFORMACIJA O AKTIVNOSTIMA PO OSNOVU ČLANSTVA CRNE GORE U SVJETSKOJ TRGOVINSKOJ ORGANIZACIJI (STO)

1. UVODNE NAPOMENE

Svjetska trgovinska organizacija (STO) predstavlja institucionalno-pravni okvir međunarodnog trgovinskog sistema u području trgovine robama, uslugama i trgovinskih aspekata prava intelektualne svojine. STO nije institucija „slobodne trgovine“, već sistem pravila. U pitanju je jedina Organizacija koja definiše međunarodna trgovinska pravila, način ispitivanja trgovinskih politika i sankcioni mehanizam za sprovođenje preuzetih obaveza. Osnovana je Sporazumom potpisanim na Ministarskom sastanku u Marakešu, 15. aprila 1994. godine, sa sjedištem u Ženevi. Sa radom je otpočela 1. januara 1995¹. godine i nasljednik je Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT). Danas Svjetska trgovinska organizacija ima 164² članice, što obuhvata oko 98%³ međunarodne trgovine robama i uslugama, a preko 20 zemalja⁴ je podnijelo zahtjev za članstvo. Takođe, veliki broj najznačajnijih i najuticajnijih međunarodnih organizacija ima status posmatrača⁵, i na taj način ima mogućnost da prati rad i prisustvuje sastancima radnih tijela STO.

Sporazumom o osnivanju STO je, između ostalog, definisana i struktura Organizacije. Odluke u okviru STO se donose konsenzusom i svaka članica ima jedan glas. **Ministarska konferencija (MC)** je najviši organ STO. Sastaje se po pravilu (od kojeg se povremeno i odstupalo) jednom u dvije godine. Od osnivanja STO održano je 11 Ministarskih konferencija, dok je 12. bila zakazana za jun 2020. godinu (Kazahstan, 8-11. jun 2020. godine). Međutim, zbog epidemije COVID19, ista je otkazana i trebalo bi da bude održana u posljednjoj nedjelji novembra 2021. godine u Ženevi. Očekuje se da bi naredana Konferencija trebalo da rezultira brojnim odlukama, kao i pomacima u nekim od aktuelnih pregovaračkih oblasti. Značajno je napomenuti da **Generalni savjet** (između dva sastanaka MC) rukovodi radom Organizacije i donosi odluke značajne za njeno funkcionisanje, u okviru smjernica koje odredi Ministarska konferencija. Sastaje se redovno, obično jednom u dva mjeseca. Generalni savjet može zasijedati u svojstvu Tijela za rješavanje sporova i Tijela za ispitivanje trgovinske politike (TPR). Pod okriljem Generalnog savjeta djeluju i Savjet za trgovinu robom, Savjet za trgovinu uslugama i Savjet za trgovinske aspekte prava intelektualne svojine. U skladu sa odredbama Sporazuma o osnivanju STO, značajno mjesto u organizacionoj strukturi zauzimaju i STO komiteti i radne grupe. Sekretarijat Organizacije je administrativni organ i nije ovlašćen za donošenje odluka. Aktivnosti Sekretarijata usmjerene su i na olakšavanje primjene i sprovođenje Sporazuma o osnivanju STO, obezbjeđivanje foruma za multilateralne trgovinske pregovore i sprovođenje rezultata pregovora.

Informacija o aktivnostima po osnovu članstva Crne Gore u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji će dati kratak pregled pregovaračkog procesa i preuzetih obaveza, kao i pregled tekućih aktivnosti i status implementacije obaveza. Takođe, treba imati u vidu i činjenicu da je

¹ Na dan 1. januara 1995. godine STO je imala 75 članica.

https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min99_e/english/about_e/21accs_e.htm

² Izvor: <https://www.wto.org/>

³ Izvor: https://www.wto.org/english/thewto_e/thewto_e.htm

⁴ Alžir, Andora, Azerbejdžan, Bahami, Bjelorusija, Butan, Bosna i Hercegovina, Komori, Kurasao, Ekvatorijalna Gvineja, Etiopija, Sveta Stolica, Iran, Irak, Libanska republika, Libija, Sao Tomé i Principe, Srbija, Somalija, Južni Sudan, Sudan, Sirijska arapska republika, Timor-Leste, Turkmenistan i Uzbekistan (od pobrojanih zemalja u procesu pristupanja se ne nalaze Sveta Stolica i Turkmenistan) – Izvor: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm#observer

⁵ Veliki broj međunarodnih organizacija (UN, OECD, IMF, EBRD, World Bank, UNCTAD, FAO itd.) aktivno prati rad radnih tijela STO.

članstvo Crne Gore u okviru STO vezano i za proces EU integracija, jer se od zemalja koje su otpočele pristupne pregovore očekuje da usklađuju svoje politike sa EU.

2. CRNA GORA I SVJETSKA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA

2.1. KRATAK PREGLED CRNOGORSKOG PREGOVARAČKOG PROCESA I STATUS PREUZETIH OBAVEZA

Princip za članstvo u STO se razlikuje od ostalih organizacija Ujedinjenih nacija. Naime, dok član svih drugih organizacija može biti samo suverena i priznata zemlja, članica STO može biti i teritorija koja ima obilježja carinske teritorije. U skladu sa pomenutim, Crna Gora je decembra 2004. godine podnijela zahtjev za samostalno pristupanje STO-u. Pregovori za članstvo vođeni su na multilateralnom nivou kroz sastanke Radne grupe (RG)⁶, ali i kroz više bilateralnih pregovora o pristupu tržištu (roba i usluga)⁷ i jedne plurilateralne pregovore o domaćoj podršci poljoprivredi i izvoznim subvencijama. Posljednji sastanak RG održan je 5. decembra 2011. godine kada je RG preporučila Ministarskoj konferenciji pristupanje Crne Gore STO. U skladu sa pomenutim, Ministarska konferencija je tokom osmog sastanka odobrila prijem Crne Gore⁸. Pregovori su formalno okončani, potpisivanjem Protokola o pristupanju Crne Gore Sporazumu iz Marakeša o osnivanju STO (STO Sporazuma), 17. decembra 2011. godine u Ženevi.

Skupština Crne Gore je na sjednici drugog vanrednog zasjedanja, u 2012. godini, usvojila Zakon o potvrđivanju Protokola o pristupanju Crne Gore Sporazumu iz Marakeša o osnivanju Svjetske trgovinske organizacije („Sl. list Crne Gore – Međunarodni ugovori“, br. 3/12), i u skladu sa preuzetom obavezom ratifikacioni instrument STO-u dostavljen je 30. marta 2012. godine. **Crna Gora je 29. aprila 2012. godine postala 154. članica STO, u skladu sa članom XII STO Sporazuma,** i njena trgovinska politika određena je članstvom u ovoj Organizaciji. U kontekstu EU integracija, ovaj čin predstavlja i jedan od koraka u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, i sami pregovori u okviru STO vođeni su u konsultaciji sa EK. Takođe, treba imati u vidu i činjenicu da članstvom zemlja preuzima obaveze za dugi niz godina, čime se automatski definiše karakter, sadržina i pravac nacionalne trgovinske politike. Svako eventualno odstupanje ili izuzeće od preuzetih obaveza mogu biti predmet spora ili ponovnih pregovora sa članicama.

Obaveze koje je Crna Gora preuzela pristupanjem STO mogu se podijeliti na generalne obaveze (koje se odnose na sve članice STO) i obaveze preuzete tokom pregovaračkog procesa.

Generalne obaveze članica STO

Imajući u vidu da Sporazum kojim je osnovana STO (sa pratećim aneksima) reguliše institucionalni rad Organizacije, isti nije predmet pregovora, već podrazumijeva obavezu implementacije u skladu sa preuzetim obavezama, koje mogu da podrazumijevaju tranzicioni period. **STO Sporazum ima**

⁶ Multilateralni pregovori se odnose na usklađivanje zakonodavstva zemlje u procesu pristupanja sa relevantnim sporazumima i drugim pravilima i principima STO-a. Tokom pregovora, Crna Gora je održala osam sastanaka RG, i to: 4. oktobra 2005, 5. jula 2006, 27. februara 2007, 19. jula 2007, 28. februara 2008, 19. jula 2008, 7. novembra 2008 i 5. decembra 2011. godine. Na svom posljednjem sastanku RG je usvojila set pristupnih dokumenata, kao preduslov okončanja pregovora.

⁷ Bilateralni pregovori zaključeni su sa 11 članica STO, i to: EU, Kinom, Švajcarskom, Norveškom, Brazilom, Kanadom, Japanom, SAD-om (bilateralni pregovori sa pobrojanim članicama su zaključeni tokom 2008.), El Salvadorom, Hondurasom (2009.) i Ukrajinom (2011.).

⁸ Na pomenutoj Ministarskoj konferenciji, prijem je pored Crne Gore odobren i Vanuatuu, Rusiji i Samoi.

četiri aneksa, i to: Aneks 1 (1A, 1B, 1C) koji se odnosi na trgovinu robama, uslugama i trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine; **Aneks 2** (Dogovor o pravilima i procedurama za rješavanje sporova) - implementira se, i koristi, samo u slučaju pokretanja spora između članica STO; **Aneks 3** (Mehanizam ispitivanja trgovinskih politika) definiše periodičan proces ispitivanja trgovinskih politika i **Aneks 4** (Plurilateralni trgovinski sporazumi). Aneks 4 trenutno obuhvata Sporazum o trgovini civilnim vazduhoplovima i Sporazum o javnim nabavkama⁹. Naime, novim pravilima, tzv. **“STO plus”**, ne samo da su pooštreni kriterijumi koje kandidat mora da ispuni kako bi postala članica STO, već se sve više insistira i na pristupanju plurilateralnim trgovinskim sporazumima (isto se ne odnosi na originalne članice¹⁰).

Takođe, sve članice su u obavezi da uvažavaju osnovne principe na kojima funkcioniše **Organizacija:**

1. Trgovina bez diskriminacije je prvi i najvažniji princip. Čine ga klauzula najpovlašćenije nacije koja podrazumijeva nediskriminaciju trgovinskih partnera tj. da povlastice date jednoj članici i/ili više njih moraju se odnositi na sve ostale¹¹ i princip nacionalnog tretmana koji se odnosi na to da uvezena i domaća roba (uključujući usluge, žigove i dr.) mora imati isti tretman i uživati ista prava nakon ulaska na tržište zemlje članice.
2. Princip transparentnosti odnosi se na jasne i nedvosmislene procedure, tj. da svi učesnici na tržištu, bili oni proizvođači, potrošači ili posrednici u prometu, znaju šta se od njih očekuje. U skladu sa pomenutim, postoji obaveza notifikacije.
3. Liberalizacija trgovine i promovisanje konkurencije podrazumijeva smanjenje barijera u trgovini. U pitanju je proces koji se sastoji iz dva dijela. Prvi dio podrazumijeva uklanjanje necarinskih trgovinskih barijera, dok se drugi odnosi na snižavanje carina i carinskog ekvivalenta necarinskih barijera.
4. Posljednji, ali i ne manje značajan princip je podsticanje razvoja i ekonomskih reformi, koji se najvećim dijelom odnosi na zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje.

Tokom pregovora, u cilju usaglašavanja sa relevantnim sporazumima, ali i principima STO, izmijenjen je značajan broj propisa. Danom pristupanja Crna Gora se obavezala da STO sporazume implementira bez tranzicionog perioda, osim u plurilateralnim sporazuma, gdje je dogovorena implementacija nakon punopravnog članstva.

Obaveze preuzete tokom pregovaračkog procesa

Pored obaveza koje se odnose na sve članice STO, svaka članica pojedinačno implementira obaveze koje je preuzela tokom pregovaračkog procesa. Ove obaveze se odnose na pregovore na multilateralnom i plurilateralnom nivou, kao i pristupu tržištu roba i usluga. U skladu sa pomenutim **Protokolom o pristupanju definisani su uslovi pristupanja, kroz tzv. pristupna dokumenta koja su sastavni dio Protokola, i to: 1. Izveštaj Radne grupe o pristupanju Crne Gore STO**

⁹ Međunarodni sporazum o mlijeku i mliječnim proizvodima i Međunarodni sporazum o goveđem mesu okončani su 1997. godine.

¹⁰ U članu XI Sporazuma o osnivanju STO, navodi se da se originalnim članicama tj. osnivačima STO, smatraju članice koje ispunjavaju sljedeće uslove: da su ugovorne strane GATT-a iz 1947. godine na dan stupanja na snagu Sporazuma, da prihvataju Sporazum i multilateralne trgovinske sporazume i da im je lista koncesija dodata GATT-u iz 1994. godine, odnosno lista specifičnih obaveza dodata GATS-u. Stavom 2 istog člana, predviđeno je da najmanje razvijene zemlje preuzimaju obaveze i koncesije do nivoa koji je u skladu sa njihovim individualnim razvojem, finansijskim i trgovinskim potrebama, kao i administrativnim i institucionalnim sposobnostima (najmanje razvijene zemlje su imale rok do aprila 1995. godine da podnesu liste koncesija). Ostale članice pristupaju STO-u shodno članu XII Sporazuma o osnivanju STO i pod uslovima koji se u procesu pristupanja dogovore sa članicama.

¹¹ STO Sporazumi dozvoljavaju određene izuzetke od ovog principa. Oni su najvidljiviji u slučaju carinskih unija i zona slobodne trgovine (GATT) i u listama izuzeća članica (GATS).

Sporazumu¹² (Izveštaj RG) - Izveštaj RG je rezultat multilateralnih pregovora Crne Gore i članica STO i odnosi se na usklađivanje crnogorske legislative sa relevantnim sporazumima. Spisak obavezujućih paragrafa (ukupno 35) naveden je u paragrafu 281 Izveštaja RG. **2. Lista koncesija u oblasti roba** kojom je definisan pristup tržištu roba. **3. Lista specifičnih obaveza u uslugama i Lista izuzeća od člana II MFN¹³ GATS** kojom je definisan pristup tržištu usluga. Značajno je napomenuti da su pregovori o pristupu tržištu roba i usluga vođeni sa zainteresovanim članicama STO. Nakon njihovog okončanja, a u skladu sa principom najpovlašćenije nacije¹⁴, rezultati svih pregovora su konsolidovani i izrađene su liste koncesija. Liste su dio pristupnog paketa Crne Gore, kao i sastavni dio GATT-a (dio Aneks 1A), odnosno GATS-a (dio Aneks 1B).

Pored gore navedenog, u cilju ispunjenja obaveza koje su preuzete tokom pristupnih pregovora, kao i po osnovu odluka sa ministarskih konferencija, Crna Gora je implementirala sljedeće obaveze: **1.** Pristupila je Sporazumu o trgovini civilnim vazduhoplovima (dio Aneks 4) i Ministarskoj deklaraciji o trgovini proizvodima informacione tehnologije. U pitanju su obaveze koje se odnose na pristup tržištu roba, i iste će biti detaljnije obrazložene dalje u tekstu. **2.** Postala je potpisnica Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine -TRIPS¹⁵ (2013. godine). Protokolom o izmjenama i dopunama TRIPS-a stvara se nova fleksibilnost u pravilima intelektualne svojine u oblasti javnog zdravlja, a ima za cilj da se zemljama u razvoju olakša pristup lijekovima. Ovim Protokolom rješavaju se problemi u javnom zdravlju kod zemalja koje nemaju ili imaju ograničene kapacitete za proizvodnju svojih generičkih verzija patentiranih lijekova. **3.** Postala je 44. članica Sporazuma o vladinim nabavkama (GPA)¹⁶, kao prva zemlja koja je pristupila ovom plurilateralnom Sporazumu nakon njegove revizije 2014. godine (dio Aneks 4). Imajući u vidu proces usaglašavanja crnogorske legislative sa EU, pregovori su vođeni uz konsultacije sa Evropskom komisijom¹⁷. **4.** Pristupila je Sporazumu o trgovinskim olakšicama (TFA). U pitanju je prvi i jedini multilateralni sporazum donijet od osnivanja Organizacije. Sporazum je stupio na snagu 22. februara 2017. godine i pridodat je Aneksu 1A. Preuzete obaveze vezane za TFA će biti detaljnije objašnjene dalje u tekstu. U kontekstu EU integracija značajno je napomenuti da je i EU potpisnica svih prethodno pobrojanih sporazuma.

Vežano za ANEKS 3 - Mehanizam ispitivanja trgovinskih politika, Crna Gora je realizovala Pregled trgovinskih politika - TPR (Trade Policy Review). U pitanju je složen proces izvještavanja, dostavljanja komentara i interresorne saradnje, koji se sprovodi periodično¹⁸. U skladu sa pomenutim, TPR je bio jedna od najznačajnijih aktivnosti nakon pristupanja Crne Gore ovoj Organizaciji. Polazeći od dinamike procesa pridruživanja EU, to je bio prvi, a postoji mogućnost da bude i posljednji sastanak na kome će se samostalno razmatrati trgovinska politika Crne Gore. Naime, ukoliko Crna Gora do 2025. godine, kad bi trebalo da bude održan naredni TPR, pristupi EU, ta aktivnost bi ubuduće bila realizovana na nivou članica Unije. Sastanak Tijela za pregled trgovinskih politika STO, kao dio završne faze TPR procesa, održan je u Ženevi

¹² Naziv originalnog dokumenta: *The Report of the Working Party in document WT/ACC/SPEC/CGR/38*

¹³ Naziv originalnog dokumenta: *The Schedule of Specific Commitments on Services in document WT/ACC/SPEC/CGR/38/Add.2*

¹⁴ U skladu sa ovim principom, sve povlastice date jednoj članici automatski se odnose na sve članice Organizacije.

¹⁵ Zakon o potvrđivanju Protokola o izmjenama i dopunama Sporazuma TRIPS je objavljen u Službenom listu Crne Gore - Međunarodni ugovori", broj 6/2013 od 24. jula 2013. godine.

¹⁶ U julu 2015. godine.

¹⁷ Napomena: Pristupanjem Sporazumu o trgovini civilnim vazduhoplovima 2012. godine i članstvom u GPA 2015. godine Crna Gora je implementirala dogovorene obaveze koje se odnosi na plurilateralne sporazume tj. aktuelni Aneks 4.

¹⁸ U skladu sa Aneksom 3, četiri članice STO (SAD, EU, Japan i Kina) su predmet pregleda TPRB-a svake dvije godine. TPR za narednih 16 članica (sa najvećim učešćem u svjetskoj trgovini) vrši se na svake četiri godine, a za ostale na svakih šest godina. Međutim, jula 2017. godine usvojena je Odluka, kojom je Mehanizam za pregled trgovinskih politika izmijenjen na način što su periodi analize po grupama članica produženi za po jednu godinu. Pomenuta Odluka se primjenjuje od 1. januara 2019. godine.

(Švajcarska), 11 - 13. aprila 2018. godine. Osnov za pregled trgovinskih politika su Izvještaj Sekretarijata i Izvještaj Vlade. Tokom sastanka je 28 članica STO uzelo učešće u diskusiji, izražavajući zadovoljstvo napretkom koji je Crna Gora ostvarila u periodu od pristupanja STO-u, naročito u smislu ispunjavanja preuzetih obaveza koje proizilaze iz članstva u STO. U skladu sa unaprijed definisanom procedurom, TPR je formalno otpočeo u februaru 2017. godine, a završen je u maju 2018. godine (dostavljanjem odgovora na dodatna pitanja članica).¹⁹ Ministarstvo nadležno za trgovinu je bilo zaduženo za koordinaciju aktivnosti u dijelu pripreme dokumenta i učešću na sastanku Tijela za praćenje trgovinskih politika (TPRB-a)²⁰.

2.2. PREGLED TEKUĆIH AKTIVNOSTI I IMPLEMENTACIJA OBAVEZA

2.2.1. Transparentnost i izvještavanje u okviru STO

Notifikacije predstavljaju osnovni instrument kojim se obezbjeđuje transparentnost trgovinskih politika u okviru STO sistema. U pitanju je kontinuirana obaveza izvještavanja za sve članice, koje proizilaze iz svih STO sporazuma, ali i druge pravne tekovine ove Organizacije. Izvještavanje se vrši u određenim vremenskim periodima (najčešće na godišnjem nivou), ali i kada se za tim pojavi potreba. Kroz dostavljene notifikacije STO članice se upoznaju sa crnogorskom legislativom, trgovinskim sporazumima, mjerama koje donosi Vlada (a imaju uticaj na trgovinu), ali i prati implementacija preuzetih obavezama²¹. **Odnose se na sve aspekte trgovine** (robama, uslugama i trgovinske aspekte intelektualne svojine). STO je definisala spisak obavezujućih notifikacija, ali isti nije konačan i zavisi od legislative i mjera koje uvode pojedine članice. Imajući u vidu značajan obuhvat notifikacija, prepoznaju se nadležnosti gotovo svih Vladinih resora, dijela uprava, ali i Investiciono-razvojnog fonda, Centralne banke, Agencije za zaštitu konkurencije, Agencije za lijekove i medicinska sredstva i Agencije za zaštitu životne sredine. Ministarstvo ekonomskog razvoja je zaduženo da, u saradnji sa nadležnim resorima, priprema notifikacije i šalje Sekretarijatu STO na eventualno dalje usaglašavanje. Nakon finalizacije, notifikacije se distribuiraju članicama STO. Kada su u pitanju notifikacije po osnovu Sporazuma o tehničkim barijerama u trgovini (TBT), ovo pitanje je dodatno regulisano Uredbom o notifikaciji tehničkih propisa, standarda, propisa o uslugama informatičkog društva i postupaka ocjene usaglašenosti (Službeni list Crne Gore, broj 11/2013 od 21.2.2013. godine). U skladu sa pomenutim, nadležni resori su u obavezi da Ministarstvu ekonomskog razvoja dostavljaju nacрте tehničkih propisa koje je potrebno notifikovati prema STO-u. Takođe, vezano za definisanu dinamiku izvještavanja, za sada samo notifikacije koje se odnose na Sporazum o poljoprivredi u dijelu domaće podrške poljoprivredi (*Agreement on Agriculture, Art. 18.3 - domestic support*) neće biti izrađene do 2022. godine. Naime, prema informacijama Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, kao nadležnog resora, podaci o vrijednosti poljoprivredne proizvodnje po sektorima koji su neophodni za računanje tzv. AMS-a (*Total Aggregate Measurement of Support*) još uvijek nijesu raspoloživi. MONSTAT je, u tom smislu, saopštio da bi podaci o ekonomskim računima u poljoprivredi trebali biti objavljeni 2022. godine.

¹⁹ Dobijeno je ukupno 217 pitanja, koja su obuhvatila različite oblasti uključujući: trgovinske olakšice, investicioni režim, sporazume, uvozne i izvozne dozvole i mjere koje utiču na uvoz i izvoz, telekomunikacije, radio-difuziju i filmsku produkciju, SPS mjere, konkurenciju i politiku kontrole cijena, državna trgovinska preduzeća i privatizaciju, javne nabavke, poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo, proizvodnju i industriju, rudarstvo i energetiku, prava intelektualne svojine, finasijske usluge i druge oblasti u dijelu pristupa tržištu usluga, jačanje uloge žena u trgovini, ali i druge oblasti koje utiču na trgovinu u najširem smislu.

²⁰ Pomenuto je podrazumijevalo koordinaciju sa preko 120 članova radne grupe (iz različitih resora) koji su bili uključeni u TPR proces.

²¹ Notifikacijama se ne preuzimaju obaveze. One imaju izvještajni karakter, osim u slučaju notifikacija sa konačnim datumima za implementaciju kategorija B i C iz Sporazuma o trgovinskim olakšicama (TFA) koja je izrađena u saradnji sa EK.

Na temu notifikacija se vodi intenzivna rasprava u okviru Organizacije. Tako je u okviru STO pokrenuta inicijativa da se obaveze notifikovanja podignu na viši nivo, uz postepeno uvođenje "kaznenih" mjera za članice koje ne ispunjavaju svoje obaveze, a koje bi se ogledale u povećanju članarine za "neodgovorne" članice. Međutim, pomenuta inicijativa nije naišla na odobravanje od strane značajnog broja zemalja. U skladu sa pomenutim, pitanje transparentnosti će biti obuhvaćeno kroz buduće inicijative koje će se prevashodno odnositi na dalju modernizaciju Organizacije. Značajno je napomenuti da **Crna Gora kontinuirano dostavlja potrebne notifikacije** i većina obaveza po ovom pitanju je realizovana, pa se, u skladu sa pomenutim, smatra jednom od aktivnijih STO članica (distribuirane su 173 notifikacije²² i iste su dostupne na sajtu STO).

Princip transparentnosti podrazumijeva i da nadležni resori svu aktuelnu **zakonsku i drugu legislativu koja ima veze sa trgovinom robama, uslugama i pravima intelektualne svojine učine dostupnom članicama STO** na zvaničnom sajtu resora (na engleskom jeziku), ali i najmanje trideset dana prije usvajanja propisa od strane Vlade. Ovo posebno imajući u vidu da Crna Gora ima obavezu da prilikom donošenja novih propisa/strateških dokumenta, ali i uvođenja trgovinskih mjera, pored usaglašavanja sa EU pravnim tekovinama, voditi računa i o preuzetim obavezama koje proizilaze iz članstva u STO.

STO web portal - U kontekstu pruzetih obaveza, a vezano za princip transparentnosti, na zvaničnom web portalu Ministarstva kreirana je posebna stranica koja se odnosi na STO (<https://mek.gov.me/sto>). Na taj način omogućeno je da sve neophodne informacije o ovoj Organizaciji budu dostupne na jednom mjestu. Dat je prikaz procesa pristupanja Crne Gore STO-u i preuzetih obaveza, takođe obuhvaćeni su STO sporazumi, radna tijela Organizacije, aktuelnosti u odnosu na aktivnosti članica u okviru STO, dostavljene notifikacije, informacije o održanim Ministarskim konferencijama, kao i druge informacije. Stranica se redovno ažurira od strane Ministarstva ekonomskog razvoja.

Takođe, pored pobrojanog, a u skladu sa već pomenutim, kroz **Mehanizam ispitivanja trgovinskih politika** (ANEKS 3 STO Sporazuma) sprovodi se periodično izvještavanje i upoznavanje članica sa implementacijom obaveza.

2.2.2. Pristup tržištu roba Crne Gore u okviru STO

Na multilateralnom nivou, u okviru STO, pristup tržištu roba definisan je Aneksom 1A STO Sporazuma. U upitanju su: Opšti sporazum o carinama i trgovini - GATT 1994; Sporazum o poljoprivredi; Sporazum o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera (SPS); Sporazum o tekstilu i odjeći; Sporazum o tehničkim barijerama u trgovini (TBT); Sporazum o uslovima za strana ulaganja koji utiču na trgovinu (TRIMS); Sporazum o primjeni člana VI Opšteg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994 (Antidamping); Sporazum o primjeni člana VII Opšteg sporazuma o carinama i trgovini iz 1994 (Carinsko vrednovanje); Sporazum o kontroli robe prije isporuke; Sporazum o pravilima o porijeklu robe; Sporazum o procedurama izdavanja uvoznih dozvola; Sporazum o subvencijama i kompenzatornim mjerama, Sporazum o zaštitnim mjerama; Sporazum o trgovinskim olakšicama (TFA). Članstvom u STO Crna Gora je pruzela obavezu implementacije sporazuma iz Aneksa 1A bez tranzicionog perioda (osim Sporazuma o trgovinskim olakšicama koji je stupio na snagu februara 2017. godine i nije bio pristupnog paketa). Implementacija obaveza se, između ostaloga, prati i kroz dostavljene notifikacije.

²² Izvor: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/montenegro_e.htm (zaključno sa 12. martom 2021. godine.)

Dokumenta kojim se definišu carinske stope i carinske dažbine

U dijelu obaveza preuzetih tokom pregovaračkog procesa tj. pristupnih dokumenata, tranzicioni period je definisan Listom koncesija (poljoprivredni i ostali proizvodi²³). Lista koncesija, pored dogovorenih stopa i carinske dažbine, u dijelu poljoprivrednih proizvoda definiše i zbirnu mjeru podrške na godišnjem nivou, kao i izvozne subvencije koje moraju da budu u skladu sa STO Sporazumom o poljoprivredi. Preuzeta obaveza se odnosila i na plurilateralni Sporazum o trgovini proizvodima informacione tehnologije (ITA) i Deklaraciju o civilnim vazduhoplovima (CV), kojima je Crna Gora pristupila 2012. godine, ubrzo nakon sticanja punopravnog članstva. Tokom 2016. godine dodatno je liberalizovan pristup tržištu roba u dijelu proizvoda informacione tehnologije (ITA/ITA2) i civilnih vazduhoplova.

Takođe, tokom devete Ministarske konferencije STO članice STO donijele su Odluku koja se odnosi na pristup tržištu bez kvota i carina za najmanje razvijene zemlje (*DFQF for LDCs*)²⁴ sa ciljem dalje integracije najmanje razvijenih zemalja (LDCs) u multilateralni trgovinski sistem. Pomenutom Odlukom, razvijene zemlje i zemlje u razvoju obavezale su se da dodatno liberalizuju pristup tržištu roba za najmanje razvijene zemlje. U pitanju je olakšavanje pristupa tržištu, u skladu sa neregipročnim preferencijalnim trgovinskim aranžmanima za 97% proizvoda (po tarifnim linijama). Crna Gora je Uredbom o carinskoj tarifi za 2016. godinu ("Sl. list CG", broj 46/16) implementirala Odluku *DFQF for LDCs*, i u cilju dalje i pune implementacije ove obaveze STO Sekretarijatu je dostavljena notifikacija koja se odnosila na pomenutu odluku.

U dijelu pristupa tržištu roba, STO je proširila listu država koje su izuzete od režima Kimberli procesa za sertifikovanje u dijelu trgovine neobrađenim dijamantima (*Kimberley Process Certification Scheme for Rough Diamonds – Request for an Extension of a WTO Waiver*), i Crna Gora je uključena u listu država koje su izuzete od režima sertifikovanja (*G/C/W/753/Add*).

U skladu sa gore pomenutim, u pitanju su obavezujuća dokumenta kojim se definišu carinske stope i carinske dažbine iznad kojih Crna Gora u budućnosti neće povećavati svoju carinsku zaštitu za članice STO, i najveći broj obaveza je već implementiran. Značajno je napomenuti da dalja implementacija obaveze podrazumijeva (godišnje) usaglašavanje crnogorske Carinske tarife²⁵, i to: za Listu koncesija postoji obaveza sukcesivnog smanjivanja carinskih stopa zaključno sa 2022. godinom, dok je u dijelu sporazuma ITA/ITA2 predviđena postepena liberalizacija zaključno sa 2023. godinom. Kada je u pitanju pristup tržištu roba za 2021. godinu, Uredba o carinskoj tarifi za 2021. godinu implementirana je u TARICG i primjenjuje se od 1. januara 2021. godine. Uredbom je izvršeno usklađivanje carinske Tarife sa visinom carinskih stopa po osnovu obaveza iz članstva u STO, sporazuma o slobodnoj trgovini, kao i Kombinovane nomenklature Evropske unije (Uredba EU 2020/1577 od 21. septembra 2020. godine i izmjene i dopune Uredbe EU 2020/159 od 16. decembra 2020. godine). Takođe, shodno utvrđenoj proceduri, STO–u se redovno dostavljaju carinske stope iz Uredbe o carinskoj tarifi, u cilju ažuriranja STO Integrisane baze podataka.

²³ U okviru STO napravljena je sljedeća podjela: Odjeljak I - Poljoprivredni proizvodi – odnosi se na koncesije za poljoprivredne proizvode i Odjeljak II - Ostali proizvodi – sadrži dogovorene koncesije za proizvode koji nijesu unijeti u Odjeljak I. Podjela na poljoprivredne i ostale proizvode izvršena je u skladu sa Aneksom I STO Sporazuma o poljoprivredi.

²⁴ *Duty-Free and Quota-Free Market Access for Least developed countries* - Prilikom donošenja Odluke pošlo se od stava 1. člana 9. Sporazuma iz Marakeša kojim je osnovana STO i Odluke 36. Aneksa F Ministarske deklaracije iz Hong Konga od 2005. godine.

²⁵ U dijelu CV obaveza je implementirana zaključno sa 2016. godinom i u tom smislu ne podrazumijeva dalje usaglašavanje Carinske tarife.

2.2.2.1. Sporazum o trgovinskim olakšicama (TFA)

Sporazum je zvanično stupio na snagu 22. februara 2017. godine kada je, shodno predviđenoj proceduri, ratifikovan u 2/3 od ukupnog broja zemalja članica STO-a. Uspostavljanje nacionalnog mehanizma za koordinaciju i implementaciju Sporazuma prepoznato je kao jedno od najvažnijih pitanja tokom pregovora. **S tim u vezi, član 23.2 TFA definiše obavezujuću odredbu osnivanja nacionalnih komiteta za trgovinske olakšice.** Uvažavajući navedeno, Vlada Crne Gore je formirala Nacionalni komitet za trgovinske olakšice (NKzTO), rješenjem ministra finansija u maju 2015. godine, koje je izmijenjeno decembra 2019. godine, a kojim je bilo predviđeno da NKzTO funkcioniše po principu kopredsjedavanja između Ministarstva finansija i Ministarstva ekonomije. U skladu sa Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave („Sl. list Crne Gore“ broj 118/2020 od 7. XII 2020.), kao i kadrovskim promjenama u okviru nadležnih resora, nepohodno je izmijeniti aktuelno Rješenje (br.01-19622/1 od 5. decembra 2019. godine). Ovo posebno imajući u vidu da se kompletne aktivnosti praćenja i implementacije TFA koordiniraju na nivou Nacionalnog komiteta za trgovinske olakšice.

2.2.3. Pristup tržištu usluga

Opšti sporazum o trgovini uslugama (GATS)²⁶ - Aneks 1B STO Sporazuma je jedan od najznačajnijih rezultata Urugvajске runde pregovora (1986-1994), tokom koje je i osnovana STO. Naime, GATS je prvi i jedini skup multilateralnih pravila kojima se uređuje međunarodna trgovina uslugama i odnosi se na sve članice STO. GATS je i nastao iz potrebe da se poveća izvjesnost u trgovini uslugama i pravno uredi slično kao što je GATT-om regulisana trgovina robom.

Pristup tržištu usluga Crne Gore za STO članice je, kao i kod ostalih članica STO, definisan Listom specifičnih obaveza u uslugama i Listom izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije²⁷, i sačinjene su na temeljima Opšteg sporazuma STO o trgovini uslugama (GATS) i crnogorskog zakonodavstva.

Lista specifičnih obaveza u uslugama sastoji se od horizontalnih obaveza i obaveza po pojedinačnim sektorima i podsektorima. U crnogorskoj Listi su definisane horizontalne obaveze za: komunalne usluge, ograničenja koja se odnose na filijale, agencije i predstavništva, kao i za subvencije, nekretnine i pitanja privremenog ulaska i boravka fizičkih lica (u pitanju su transferi unutar korporacija, poslovni posjetioci i pružaoci ugovorenih usluga). Istom se definišu ograničenja u pristupu tržištu, nacionalnom tretmanu i dodatne obaveze. Kada su u pitanju obaveze po pojedinačnim sektorima i podsektorima, Crna Gora je preuzela obaveze u 11 sektora od ukupno 12, odnosno u 136 podsektora od ukupno 166. Obaveze su preuzete za poslovne usluge, komunikacione usluge, građevinarstvo i srodne inženjerske usluge, distribuciju, obrazovanje, zaštitu životne sredine, finansijske, zdravstvene i druge socijalne usluge, turizam, rekreativne, kulturne i sportske usluge (izuzev audiovizuelnih) i usluge transporta. U velikom broju sektora/podsektora usluga, crnogorska Lista specifičnih obaveza nema ograničenja u pogledu pristupa tržištu ili nacionalnom tretmanu u bilo koja od četiri načina pružanja usluga. Takođe, preuzete su djelimične obaveze za pravne usluge (kao npr. konsultantske usluge kada je u pitanju međunarodno, domaće i pravo treće zemlje) i savjetodavne usluge u vezi sa poljoprivredom, lovom i šumarstvom, ribolovom i distribucijom energije.

²⁶ Eng. General Agreement on Trade in Services

²⁷ Schedule of Specific Commitments on Services in document and List of Article II MFN Exemptions WT/ACC/CGR/38/Add.2 WT/MIN(11)/7/Add.2

S druge strane, Lista izuzeća od tretmana najpovlašćenije nacije (izuzeće od MFN tretmana) se odnosi na odobravanje preferencijalnog tretmana u cilju olakšavanja trgovine uslugama, kojom je preciziran sektor u kojem je omogućen takav tretman, navedena zemlja koja uživa isti i definisan vremenski period trajanja. Vezano za pomenuto, Crna Gora je definisala šest izuzeća, i to za: pravne usluge; audiovizuelne usluge; usluge drumskog saobraćaja; prodaju, marketing i kompjuterski rezervacioni sistem usluga avio saobraćaja. Pored navedenog, definisano je i MFN izuzeće za sve sektore koji se odnose na mjere zasnovane na bilateralnim sporazumima koje je Crna Gora sklopila s ciljem da se obezbijedi kretanje svih kategorija fizičkih lica koja pružaju usluge.

U skladu s obavezama iz GATS-a, resori su dužni da u okviru svojih nadležnosti izvještavaju Ministarstvo ekonomskog razvoja o donošenju ili izmjenama legislative koje značajno utiču na trgovinu uslugama pokrivenu sektorima navedenim Listom specifičnih obaveza u uslugama.

2.2.4. Trgovinski aspekti prava intelektualne svojine (TRIPS)

Sporazum TRIPS (Aneks 1C) predstavlja izraz potrebe usaglašavanja različitih standarda zaštite i sprovođenja prava intelektualne svojine, pokušaj da se smanji raskorak između načina na koji su se pojedina prava štitila i sprovodila širom svijeta, te da se oni podvedu pod zajednička međunarodna pravila, u cilju predupređenja eventualnih problema i ublažavanja tenzija u međunarodnim trgovinskim odnosima. Ovaj Sporazum ustanovljava minimum standarda zaštite i sprovođenja koji svaka vlada mora da obezbijedi intelektualnoj svojini čiji su nosioci prava fizička i pravna lica iz država članica STO. Prvi dio Sporazuma se odnosi na opšte odredbe i principe. Drugi dio razrađuje različite vrste prava intelektualne svojine u cilju uspostavljanja opšteprihvaćenih standarda uspostavljenih u STO i konvencijama koje ona administrira. TRIPS reguliše: autorska i srodna prava, žigove, geografske oznake, industrijske modele i uzorke, patente, šeme (topografije) integrisanih kola, kao i neotkrivene informacije, uključujući i trgovinske tajne. Treći dio Sporazuma se odnosi na sprovođenje i njime se vlade obavezuju da u svom zakonodavstvu obezbijede procedure i pravne lijekove za efikasnu zaštitu i sprovođenje prava intelektualne svojine. Crnogorska legislativa je usaglašena sa relevantnim odredbama TRIPS-a, dok se implementacija obaveza prati kroz notifikacije.

Svjetska organizacija za intelektualnu svojinu (World Intellectual Property Organization - WIPO), jedna od 16 specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija, osnovana je 1967. godine sa sjedištem u Ženevi i ciljem podsticanja kreativnih aktivnosti i promovisanja zaštite intelektualne svojine u svijetu. Danas broji 193 članice. Crna Gora je članica WIPO-a, i čitavog niza međunarodnih ugovora iz ove oblasti, od 2006. godine. Radi lakše implementacije sporazuma, STO Savjet za TRIPS je inicirao zaključenje sporazuma o saradnji između WIPO i STO, koji je stupio na snagu 1. januara 1996. godine. Kako je eksplicitno naglašeno u Preambuli sporazuma TRIPS, STO sa WIPO-om želi da ima odnos zasnovan na uzajamnoj podršci. Sporazum predviđa saradnju u tri glavne oblasti: notifikacije, pristupa i prevođenja nacionalnih zakona i propisa, implementacije procedura zaštite nacionalnih amblema, kao i tehničke saradnje.

2.2.5. Aktuelni pregovori i inicijative u okviru STO

Nakon značajne liberalizacije međunarodne trgovine ostvarene kroz progresivno smanjenje carinskih stopa i kvota, ali i obuhvatom oblasti u odnosu na GATT (u dijelu pristupa tržištu roba, uvođenjem tema koje se odnose na tržište usluga, trgovinske aspekte intelektualne svojine i drugih značajnih pitanja) osnivanjem STO, fokus rada Organizacije usmjeren je na identifikovanje i prevazilaženje trgovinskih prepreka i nove pregovaračke oblasti sa ciljem daljeg razvoj

međunarodnog multilateralnog trgovinskog sistema. I pored značajnih aktivnosti po ovom pitanju, u periodu od posljednje MC, STO je funkcionisala u kompleksnim međunarodnim političkim prilikama. Takođe, u izvještajima Sekretarijata se konstatuje rast protekcionizma, ali i novih izazova u funkcionisanju STO, posebno u radu Tijela za rješavanje sporova i odsustvu konsenzusa po pitanju izbora članova Apelacionog tijela. Članice STO su i dalje ostale podijeljene na one za koje je STO okvir opštih pregovora definisanih kroz Doha razvojnu agendu - DDA²⁸ (koji su i dalje u toku), ali i one koji žele uvođenje novih tema, kako bi Organizacija ostala i dalje centralna institucija multilateralnog trgovinskog sistema. U skladu sa pomenutim, EU je tokom 11. Konferencije predložila da se otvore/pokrenu nove pregovaračke oblasti (inicijative), kao što su elektronska trgovina, jačanje domaće regulative u sektoru usluga, unapređenje olakšica za mala i srednja preduzeća, te uvođenja tema "olakšica u sektoru investicija" polazeći od činjenice da je napredak međunarodne trgovine vezan za investicije. U skladu sa pomenutim, uoči predstojeće 12. Ministarske konferencije pokrenut je značajan broj inicijativa, ne samo od strane EU, sa ciljem skretanja pažnje na izazove međunarodne trgovine, u širem smislu, kako bi se međunarodna trgovina učinila inkluzivnijom. Takođe, u kontekstu daljih reformi STO, EK je utvrdila smjernice modernizacije Organizacije, koje se odnose na sljedeća ključna područja, pa tako: pored uvođenja novih tema potrebno je ažuriranje pravilnika o međunarodnoj trgovini u cilju prilagođavanja aktuelnim trendovima u svjetskoj ekonomiji, jačanje nadzorne uloge STO-a, i na kraju, ne manje značajno, dinamiziranje sistema STO-a za rješavanje sporova.

Međutim, i pored određenih razlika u stavovima članica, uočava se napredak u pregovorima koji se kontinuirano vode u okviru STO, imajući u vidu da je STO najširi forum za vođenje pregovora o liberalizaciji međunarodne trgovine. U tom smislu članice imaju obavezu dodatnog usaglašavanja svojih trgovinskih politika i legislative, što se posebno odnosi na multilateralne STO sporazume i inicijative kojima se pridruže. U kontekstu Crne Gore, u ovom dijelu posebno je značajna uloga Stalne Misije Crne Gore pri UN i ostalim međunarodnim organizacijama u Ženevi (Misija) sa aspekta dostavljanja smjernica u cilju pridruživanja pregovorima/inicijativama i eventualno dodatnih obaveza, imajući u vidu da je aktivno učešće u istima na dobrovoljnoj osnovi. Koliko je sam pregovarački proces složen i zahtjevan dokazuje činjenica da je od osnivanja STO donijet samo jedan multilateralni sporazum (tekst Sporazuma o trgovinskim olakšicama članice su aktivno pregovarale više od 10 godina i usvojile kao najvažniji dio Bali paketa). Takođe, kada je u pitanju Crna Gora, treba imati u vidu i proces EU integracija i usaglašavanja sa politikama EU.

U kontekstu multilateralnih sporazuma Crna Gora je uključena u pregovore u sektoru ribarstva i izmjene Sporazuma o subvencijama i kompenzatornim mjerama, i manjim dijelom u oblasti poljoprivrede.

- Pregovori STO o subvencijama za ribarstvo pokrenuti su još na Ministarskoj konferenciji u Dohi, sa ciljem da se unaprijede postojeća pravila STO. Od samog početka pregovora članice su izražavale zabrinutost da bi određeni oblici subvencija koje se daju sektoru ribarstva, mogli da doprinesu pretjeranom izlovu i ugroze resurse na globalnom nivou. Zabrinutost je iskazana i u vezi sa perspektivama zemalja u razvoju i najmanje razvijenih članica STO, s obzirom na veliku ulogu sektora ribarstva za mnoge takve članice, kao i to da neke od njih (u ovoj oblasti) značajno učestvuju u međunarodnoj trgovini. U tom smislu mandat za ove pregovore je razrađen 2005. godine na Ministarskoj konferenciji u Hong Kongu. Na ubrzanje pregovaračkog procesa uticala je i UN Agenda (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*). Pa su tako

²⁸ Opseg tema, između ostalog, obuhvata poljoprivredu, pristup tržištu nepoljoprivrednih proizvoda, usluge, trgovinske olakšice, trgovinska pravila, životnu sredinu, geografske oznake porijekla i ostala pitanja i oblasti intelektualne svojine, rješavanje sporova, transparentnost javnih nabavki, tehnička pomoć, najmanje razvijene zemlje itd. (https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm)

od 2017. godine članice podnijele niz novih prijedloga usmjerenih na postizanje obavezujućih ishoda koje je trebalo usvojiti na 11. MC. Imajući u vidu da dogovor nije postignut, na pomenutoj MC donijeta je Odluka (*Ministerial Decision on Fisheries Subsidies*) koja predviđa da se pregovori u sektoru ribarstva nastave, kao i da izmjene Sporazuma o subvencijama i kompenzatornim mjerama budu pripremljene do naredne Konferencije. Glavni stubovi pregovora su: zabrana subvencija za ilegalni, neprijavljeni i neregulirani ribolov; zabrana subvencija za prekomjerni izlov; zabrana subvencija koje doprinose prekomjernom povećanju kapaciteta koji utiče na ribolov, kao i odredbe o specijalnom i diferencijalnom tretmanu za zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje. U kontekstu Crne Gore, isti su značajni u cilju zaštite crnogorskih interesa zbog specifičnosti sektora, posebno sa aspekta dijela pregovora koji se odnose na ukidanje subvencija u sektoru ribarstva koje se odnose na jačanje flote. Predstavnicima Crne Gore (nadležnog resora za ovu oblast) su aktivno uključeni u pregovarački proces od 2017. godine. Pa je tako, pored prisustva redovnim sastancima, održano i niz bilateralnih sastanaka²⁹. Tokom 2020. godine, usljed posljedica izazvanih Covid epidemijom, članice su prešle na kontinuirani model rada kroz online pregovore i pismene konsultacije³⁰. Iako nastale okolnosti značajno otežavaju tok pregovora, isti su nastavljeni i u 2021. godini, sa ciljem postizanja sporazuma do naredne Ministarske konferencije. Imajući u vidu navedeno, velika su očekivanja vezana za postizanje konkretnog dogovora, ne samo u okviru STO, već i od strane UN.

- Članice STO kontinuirano vode pregovore o reformi trgovine u oblasti poljoprivrede, čiji je sveukupni cilj uspostavljanje pravednijeg trgovinskog sistema. Razgovori o izmjeni Sporazuma o poljoprivredi, čije stupanje na snagu 1995. godine predstavlja jedan od najznačajnijih koraka u toj reformi, započeli su još 2000. godine i postali dio "Doha paketa" na Ministarskoj konferenciji u Dohi 2001. godine. Na Ministarskoj konferenciji održanoj 2013. godine na Baliu ministri su usvojili više odluka o poljoprivredi³¹. Takođe, na Ministarskoj konferenciji održanoj u Najrobiju 2015. godine postignut je istorijski sporazum, kojim se eliminišu subvencije za izvoz poljoprivrednih proizvoda, što predstavlja najvažniji reformski potez u dijelu međunarodnih trgovinskih pravila u poljoprivredi od osnivanja STO. Prema ovom dogovoru, subvencije za izvoz bi razvijene zemlje eliminisale odmah (izuzev za mali broj poljoprivrednih proizvoda), dok bi zemlje u razvoju za to na raspolaganju imale duži vremenski period. Za Crnu Goru, aktuelni pregovori o izmjeni STO Sporazuma o poljoprivredi su važni sa aspekta domaće podrške poljoprivredi (AMSa) gdje je moguće smanjenje AMSa za razvijene zemlje. Pregovori se odvijaju na specijalnim sesijama Komiteta o poljoprivredi. Polazeći od već preuzetih obaveza, Crna Gora prati aktivnosti koje se odnose na pregovarački proces, ali još uvijek nije aktivno uključena, s obzirom da su isti u fazi koja još uvijek ne zahtijeva tu vrstu angažmana.

Što se tiče pregovora po osnovu inicijativa tzv. novih tema, slijedi pregled o aktuelnim inicijativama koje se trenutno razmatraju od strane radnih tijela STO, i u kojima je Crna Gora uključena i u tom smislu se usaglašava sa EU politikama u okviru STO.

²⁹ Članice su upoznate sa činjenicom da Crna Gora nije spremna da ukine subvencije za jačanje flote (s obzirom da ne ulazimo u zonu prelova i ugrožavanja resursa posebno ako se uzme u obzir starost i struktura flote), da podržavamo ukidanje subvencija za ilegalni, neprijavljeni i neregulirani ribolov (IUU), kao i da podržavamo stavove koje zastupa dio članica koji se odnose na specijalan i poseban tretman tj. da u slučaju pomenutih pregovora članice posmatraju sa aspekta razvijenosti sektora.

³⁰ Predstavnicima Misije Crne Gore u Ženevi i Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede imaju pristup pregovaračkim dokumentima.

³¹ Oblast poljoprivrede je bila jedna od ključnih za Doha agendu. S tim u vezi Bali paket sadrži nekoliko odluka. Tako je dogovoreno da se otpočne sa radom na reformama izvoznih subvencija i mjera sa sličnim efektom, a napredak je napravljen i u dijelu primjene tarifnih kvota za članice koje ih imaju u Listama koncesija. Za zemlje u razvoju od posebnog značaja su odluke koje se odnose na pamuk i rezerve hrane. U skladu sa razvojnom agendom iz Dohi, u oblasti poljoprivrede donešene su sljedeće Odluke: Opšte usluge; Zalihe radi osiguranja dovoljnih količina hrane; Dogovor o odredbama o upravljanju tarifnim kvotama za poljoprivredne proizvode, definisanim članom 2 Sporazuma o poljoprivredi i Izvozna konkurentnost.

- Prepoznajući značaj e-trgovine, na marginama 11 MC (decembar 2017. godine), 71 članica STO je usvojila Zajedničku izjavu o početku rada na otvaranju pregovora o e-trgovini. Imajući u vidu važnost teme, ali i činjenicu da su se najmanje razvijene zemlje STO protivile otvaranju pregovora, pokrenuta je nova inicijativa na ovu temu. U skladu sa pomenutim u januaru 2019. godine (Davos-Švajcarska), 76 članica je podržalo novu Zajedničku izjavu o elektronskoj trgovini (Joint Statement on Electronic Commerce - WT/L/1056), i istu trenutno podržava 86 članica³² koje predstavljaju preko 90% globalne trgovine i sve glavne geografske regione i nivoe razvoja. Zemlje učesnice Inicijative su razvile konsolidovani tekst koji će predstavljati osnovu za narednu fazu pregovora. Tekstom su pokrivena sljedeća pitanja (tj. šest glavnih tema): 1. omogućavanje elektronske trgovine; 2. otvorenost i elektronska trgovina; 3. povjerenje i elektronska trgovina; 4. međusektorska pitanja; 5. telekomunikacije; 6. pristup tržištu. U zvaničnom saopštenju koordinatora pregovora o e-trgovini od 14. decembra 2020. godine naglašeno je da je značaja razvijanja pravila globalne digitalne trgovine očigledniji nego ikad, te da je pandemija COVID-19 dodatno ubrzala digitalnu transformaciju, dovodeći do intenzivnog rasta obima online aktivnosti. E-trgovina će biti od kritičnog značaja za oporavak globalne ekonomije i pomenuta Inicijativa je prilika za STO da odgovori na sve veće trgovinske izazove. Očekuje se da će do naredne Ministarske konferencije biti ostvaren značajan napredak, sa željom da se postigne dogovor kada je u pitanju pomenuta inicijativa. Zaključno sa 11. MC, pitanje e-trgovine je bilo prepoznato samo kroz Deklaraciju iz 1998. godine, kojom se ograničava uvođenje carinskih dažbina na elektronske transmisije i od tada se stalno produžava moratorijum koji je na snazi do sljedeće 12. MC³³.

- Na STO Ministarskoj konferenciji koja je održana u decembru 2017. godine u Buenos Airesu, Crna Gora je podržala Zajedničku inicijativu STO za olakšavanje ulaganja za razvoj - WT/MIN(17)/59. Takođe, na ministarskom sastanku u Šangaju, 5. novembra 2019. godine, Crna Gora se pridružila i drugoj Zajedničkoj inicijativi za olakšavanje ulaganja za razvoj, i ukupan broj STO članica koje trenutno učestvuju u pregovorima je 106³⁴. Ključni ciljevi koji proizilaze iz navedene inicijative su: poboljšanje regulatorne transparentnosti i efikasnosti, predvidljivosti mjera vezanih za investicije, racionalizacija i ubrzanje administrativnih procedura za ulaganje, kao i razmjena informacija i primjera najbolje prakse među članicama STO. Pregovori su zasnovani na neformalnom konsolidovanom tekstu pod naslovom „Strukturirana diskusija STO o investicionim olakšicama usmjerenim na razvoj“³⁵ (INF/IFD/RD/50 - revizija dokumenta u skladu sa pregovaračkom dinamikom i komentarima). Isti će biti intenzivirani tokom 2021. godine, s ciljem postizanja konkretnih rezultata do naredne Ministarske konferencije.

- Vezano za Inicijativu o domaćoj regulativi u uslugama, 59 članica STO su započele pregovore na 11. MC. Trenutno 63 članice učestvuju u pregovorima, što predstavlja 70% svjetske trgovine uslugama.³⁶ U skladu sa pomenutim, u konsultaciji sa EK Crna Gora je podržala Zajedničku inicijativu o domaćoj regulativi u uslugama (services domestic regulation – „Joint Statement on Services Domestic Regulation“ - WT/L/1059). Predsjedavajući pregovorima o domaćoj regulativi u uslugama distribuirao je 18. decembra 2020. godine značajno unaprijeđen pregovarački tekst,

³² Izvor: Izvještaj Misije WTO/15/MVP-out.

³³ Povodom pregovora na temu neuvođenja carina na elektronske transmisije Crna Gora je na liniji stavova koje zastupa EU, a koji predviđaju moratorijum na uvođenje carina na e-transmisije. Navedeno ističemo zbog potrebe punog usklađivanja crnogorskog zakonodavstva u oblasti carina (kao dio zajedničke politike EU) i progresivnog usklađivanja u dijelu oporezivanja, sa relevantnim EU regulativama. Shodno tome, u dijelu carinske politike pripremljen je Predlog novog Carinskog zakona koji je u potpunosti usaglašan sa Carinskim zakonom EU. Takođe, krajem 2020. godine otpočeo je rad na pripremi Uredbe za sprovođenje novog zakona. Imajući u vidu da će pravna tekovina EU po osnovu ova dva dokumenta biti transponovana u crnogorsko zakonodavstvo, sa posebnom pažnjom se prate EU stavovi u ovoj oblasti.

³⁴ https://www.wto.org/english/news_e/news21_e/infac_29jan21_e.htm

³⁵ Eng. „WTO structured discussions on investment facilitation for development“.

³⁶ Izvor: Dokument Misije WTO/12/MVP-out.

naglašavajući da će 2021. godina u smislu pregovora biti krucijalna, imajući u vidu posvećenost svih učesnika, a sa ciljem olakšavanja trgovine uslugama i povećanja transparentnosti i predvidljivosti. Regulatorne discipline odnose se na licenciranje i kvalifikacije koje se zahtijevaju od pružalaca usluga, kao i na procedure i tehničke standarde pružanja usluga. Cilj je da se kreiraju dobre regulatorne prakse koje mogu pomoći ublažavanju bilo kakvih neplaniranih ograničavajućih efekata procedura dobijanja ovlaštenja za pružanje usluga. Članice su dogovorile da rezultate pregovora inkorporiraju u svoje Liste GATS obaveza kao dodatne obaveze u skladu sa članom XVIII GATS-a. Značajno je napomenuti, da je u skladu sa pregovaračkom dinamikom, Crna Gora STO Sekretarijatu već dostavila Indikativni nacrt Liste specifičnih obaveza u uslugama (referentni papir) kojim je dala podršku, kao i EU, prvom scenariju³⁷. Dokument je usklađen sa EU direktivom o uslugama koji je Crna Gora implementirala u svoje zakonodavstvo. Zaključno sa 4. februarom o.g. ukupno 56³⁸ članica je dostavilo Liste.

- Zajednička inicijativa o mikro, malim i srednjim preduzećima – učešće i zastupljenost mikro, malih i srednjih preduzeća (MSME) u međunarodnoj trgovini je i dalje ograničeno. U tom smislu STO je pokrenula određene inicijative sa ciljem pružanja pomoći preduzećima MSME sektora, kako bi se aktivnije uključili u globalnu trgovinu. U skladu sa pomenutim, u decembru 2017. godine u okviru STO formirana je Neformalna MSME radna grupa, na 11. Ministarskoj konferenciji. Ista je otvorena za sve članice STO a trenutno ih je 91. Radna grupa je na sastanku održanom 11. decembra 2020. godine usvojila Deklaraciju, sa paketom preporuka (šest aneksa) koji imaju za cilj veću transparentnost i dostupnost informacija. Pomenuta dokumenta su prezentovana svim članicama STO na sastanku šefova delegacija održanom 14. decembra 2020. godine. Koordinatori Zajedničke inicijative su saopštili da se konkretan rezultat (tj. usvajanje preporuka) može očekivati do naredne Ministarske konferencije.
- Značajno je pomenuti i Inicijativu o trgovini i ekološkoj održivosti, koju je pripremila EU u saradnji sa nekoliko članica STO (*Communication on Trade and Environmental Sustainability JOB/TE/67 i WT/CTEW/249*³⁹). Crna Gora je u komunikaciji sa EU podržala ovu Inicijativu. U pitanju je Inicijativa koja se usklađuje sa hitnim pozivom za unapređenje Milenijumskih razvojnih ciljeva (*Sustainable Development Goals*) za očuvanje i zaštitu životne sredine, kao i hitno preduzimanje klimatskih akcija i promociju šire agende za održivi i inkluzivni ekonomski rast i društveni razvoj. Vezano sa pomenutim, STO Komitet za trgovinu i životnu sredinu održan je 16. novembra 2020. godine. Na pomenutoj sjednici 50 članica STO je iskazalo zainteresovanost za pokretanje strukturne rasprave o trgovini i životnoj sredini sa namjerom da se prikupi široka podrška članica STO.
- Sporazum o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera (SPS) - SPS Deklaracija (*Sanitary and Phytosanitary Declaration for the twelfth WTO Ministerial Conference*). O usvajanju Deklaracije se po prvi put razgovaralo tokom sastanka Komiteta za SPS, održanog juna 2020. godine, i ista predstavlja odgovor na sve veći pritisak koji trpi svjetska proizvodnja poljoprivrednih proizvoda. Dio članica se zalaže da Deklaracija bude usvojena na 12. Ministarskoj konferenciji. Takođe, treba imati u vidu informaciju Misije Crne Gore u Ženevi da je EU u fazi konsultacija oko pridruživanja, i u tom smislu se čeka stav EU i eventualni komentari na Deklaraciju.
- Crna Gora prepoznaje uloge koju multilateralni trgovinski sistem STO, zasnovan na pravilima, mora odigrati kad je riječ o odgovoru na globalnu zdravstvenu krizu (COVID-19). U skladu sa

³⁷ Prvi scenario podrazumijeva da članica primjenjuje Odjeljak II Referentnog papira na sve sektore usluga.

³⁸ Izvor: Dokument Misije WTO/12/MVP-out.

³⁹ Saopštenje o trgovini i ekološkoj održivosti - *JOB/TE/67 i WT/CTEW/249*

pomenutim tokom 2020. godine podržana su sljedeća dokumenta: Izjava kojom se ukazuje na negativan uticaj koji pandemija Covid-19 ima na građane i preduzeća, posebno ona koja djeluju kao mikro, mala i srednja preduzeća „*Statement on highlighting the importance of MSMEs in the Time of COVID-19*“⁴⁰ - WT/GC/215; Izjava koja ima za cilj da osigura kontinuiran prekogranični protok medicinskih proizvoda i ostalih esencijalnih roba i usluga “*Statement on COVID-19 and the Multilateral Trading System by Ministers Responsible for the WTO*” - WT/GC/212⁴¹; Dokument kojim se pozivaju članice STO da ne uvide ograničenja/restrikcije za hranu kupljenu u nekomercijalne svrhe od strane Svjetskog programa za hranu (*Proposal on agriculture export prohibitions or restrictions relating to the world food program N/AG/46/Rev.2; WT/GC/W/810/Rev.2*)⁴²). Takođe, u toku su konsultacije sa Ministarstvom zdravlja koje se odnose na eventualno pridruživanje Crne Gore inicijativi „Trgovina i zdravlje“ (*COVID-19 and beyond: Trade and Health*” - WT/GC/223 od 23. novembra 2020.), koju je predstavila Evropska unija, zajedno sa Australijom, Brazilom, Kanadom, Čileom, Japanom, Kenijom, Korejom, Meksikom, Novim Zelandom, Norveškom, Singapurom i Švajcarskom, s ciljem pokretanja koordinisane akcije u pravcu očuvanja globalnog lanca snabdijevanja lijekovima i medicinskom opremom. Smisao inicijative je obezbjeđenje dostupnosti lijekova i osnovnih medicinskih sredstava tokom pandemije svima, kao preduslova za očuvanje javnog zdravlja.

2.2.5.1. Rješavanje sporova u okviru članica STO

Pitanje rješavanja sporova u okviru STO ima za cilj obezbjeđenje sigurnosti i predvidljivost multilateralnog trgovinskog sistema. Rješavanje sporova je regulisano Dogovorom o pravilima i procedurama za rješavanje sporova (DSU)⁴³ – Aneks 2 STO Sporazuma, i isti se podjednako primjenjuje na sve STO sporazume, bez obzira na značajan diverzitet koji postoji među njima. Pored sigurnosti i predvidljivosti u međunarodnoj trgovini, osnovni cilj DSU jeste očuvanje prava i obaveza članica STO-a i ukidanje mjera koje nijesu usklađene sa odredbama Sporazuma. Vezano za pomenuto, članice nemaju pravo da same odrede da li su povrijeđena pravila STO, već moraju pokrenuti postupak za utvrđivanje postojanja povrede u skladu sa pravilima STO. U cilju sprovođenja pravila i procedura iz Dogovora, osnovan je poseban Organ za rješavanje sporova (*Dispute Settlement Body - DSB*). Postupak rješavanja trgovinskih sporova između članica se sastoji iz sljedećih osnovnih faza: 1. Konsultacije; 2. Osnivanje panela; 3. Ispitivanje slučaja u okviru panela; 4. Donošenje privremenog izvještaja panela; 5. Donošenje finalnog izvještaja panela; 6. Usvajanje finalnog izvještaja; 7. Primjena odluke i preporuka. Ako je strana u sporu notifikovala kod DSB svoju odluku da se žali, izvještaj panela se neće razmatrati od strane DSB u cilju usvajanja, sve dok se žalbeni postupak⁴⁴ ne okonča. Pravo na žalbu imaju samo strane u sporu, a ne i treća lica, i u tom slučaju DSB saziva stalno Apelaciono tijelo (AT) kao drugostepeni organ u postupku (AT ima sedam članova, od kojih su tri stalna). Apelaciono tijelo može potvrditi, izmijeniti ili ukinuti nalaz panela. Izvještaj Apelacionog tijela usvaja DSB i strane u sporu ga moraju bezuslovno prihvatiti. Vezano za pomenuto, bitno je napomenuti da protiv Crne Gore nije pokrenut nijedan spor i da članice nijesu imale primjedbi na implementaciju obaveza koje proizilaze iz članstva u STO.

Procedura rješavanja sporova u okviru STO-a je izuzetno zahtjevna, kako sa stručnog i finansijskog stanovišta, tako i sa stanovišta dužine trajanja, i sve više članica smatra da u ovom

⁴⁰ Izjava o naglašavanju značaja MSME u vrijeme pandemije virusa COVID-19 - WT/GC/215

⁴¹ Izjava ministara odgovornih za STO o pandemiji virusa COVID-19 i multilateralnom trgovinskom sistemu - WT/GC/212

⁴² Prijedlog o zabranama ili ograničenjima izvoza u poljoprivredi u vezi sa Svjetskim programom hrane - N/AG/46/Rev.2; WT/GC/W/810/Rev.2

⁴³ Eng. Dispute Settlement Understanding.

⁴⁴ Koncept žalbenog postupka je jedna od bitnih karakteristika Dogovora o rješavanju sporova.

dijelu sistem STO ne pokazuje željene rezultate. Ovo posebno imajući u vidu da je Apelaciono tijelo od 11. decembra 2019. prestalo sa radom zbog nedostatka kvoruma, usljed nemogućnosti usvajanja odluka o raspisivanju izbora za nove članove AT, čime je direktno narušena drugostепенost sistema rješavanja sporova. Takođe, treba imati u vidu da je stagniranje u rješavanju problema uzrokovalo značajno povećanje unilateralnih trgovinskih mjera, na što ukazuju i izvještaji Sekretarijata. Međutim, i pored činjenice da je Apelaciono tijelo prestalo sa radom, sistem i dalje funkcioniše u prvostepenim dijelu. Crna Gora prepoznaje uloge koju multilateralni trgovinski sistem STO, zasnovan na pravilima, treba da odigra u cilju obezbjeđenja sigurnosti i predvidljivosti multilateralnog trgovinskog sistema. U skladu sa pomenutim, kao i u dijelu daljeg usaglašavanja svojih trgovinskih politika sa EU, Crna Gora je u svojim izlaganjima na radnim tijelima STO podržavala inicijativu za pronalaženje rješenja ovog problema („*Statement in Support of the Rules-Based Multilateral Trading System*“ - WT/GC/203). Takođe, na poziv Komesara EK za trgovinu, Fil Hogana, pridružila se Privremenom sporazumu o arbitraži („*Statement on a Mechanism for Developing, Documenting and Sharing Practices and Procedures in the Conduct of WTO Disputes*“ - JOB/DSB/1/Add.12/Suppl.4.). Značajno je napomenuti da postoje naznake da će pitanje izbora novih članova AT biti riješeno, čime prestaje potreba za Privremenim sporazumom o arbitraži i sistem rješavanja sporova bi funkcionisao u punom kapacitetu.

2.2.6. Ostala pitanja od značaja za STO

Aktivnosti članica u dijelu koji se odnosi na specijalan i poseban tretman za zemlje u razvoju i najmanje razvijene zemlje (*Special and differential treatment - S&D*) - Većina članica STO su zemlje u razvoju. Monitoring mehanizam za specijalni i posebni tretman koji se odnosi na zemlje u razvoju, ali i najmanje razvijenih zemalja - LDC⁴⁵, ustanovljen je Odlukom Generalnog savjeta iz jula 2002. godine. Tokom devete Ministarske konferencije (decembra 2013. godine) usvojeni su opseg, aktivnosti i uslovi pod kojima će mehanizam funkcionisati⁴⁶. Odluka ima za cilj jednostavniju integraciju članica, zemalja u razvoju i LDC, u multilateralni trgovinski sistem. Ovo pitanje je veoma kompleksno i osjetljivo za članice, posebno za one koje se deklariraju kao zemlje u razvoju, imajući u vidu da je to pitanje jedno od ključnih aspekata tekućih multilateralnih pregovora. Kao zemlja koja je u procesu pridruživanja EU Crna Gora je od početka procesa pristupanja STO-u posmatrana kao razvijena zemlja, što je u najvećem broju slučajeva bio i stav prilikom pripreme različitih notifikacija. Ipak, imajući u vidu da u STO ne postoji jedinstven pristup u vezi sa ovim pitanjem, Crna Gora je u cilju zaštite nacionalnih interesa, koristila ovu poziciju u odnosu na obaveze koje proizlaze iz TFA i tražen je tranzicioni period za implementaciju dijela odredbi pomenutog Sporazuma. Takođe, ovo pitanje značajno je u kontekstu STO pregovora o subvencijama za ribarstvo. U skladu sa pomenutim, sa aspekta Crne Gore treba imati u vidu složenu političku dimenziju ovog pitanja, ali i mogućnost dalje implementacije obaveza u okviru aktuelnih STO pregovora.

Generalni savjet, u ime Ministarske konferencije, imenuje Generalnog direktora i usvaja procedure kojima se definišu ovlašćenja, dužnosti, uslovi službe i mandat Generalnog direktora. Proces imenovanja vodi se u najboljem interesu Organizacije, uz poštovanje svih kandidata i članica koje su ih nominovale, kao i punu transparentnost i inkluzivnost u svim njegovim fazama i učešće svih članica. Glavni cilj članica u ovom procesu je da se odluke donose konsenzusom. Sami proces imenovanja sprovodi Predsjedavajući Generalnim savjetom, u konsultaciji sa članicama⁴⁷. Detalji procedure za imenovanje generalnog direktora STO-a su definisani u dokumentu WT/L/509.

⁴⁵ Iste su definisane listom UN.

⁴⁶ Monitoring mehanizam za posebni i drugačiji tretman (*Monitoring Mechanism on Special and Differential Treatment*) — Ministarska odluka — WT/MIN(13)/45 — WT/L/920

⁴⁷ Izvor: https://www.wto.org/english/thewto_e/dg_e/dg_selection_process_e.htm

Vezano za pomenuto, dosadašnji Generalni direktor STO Roberto Azevedo, podnio je ostavku godinu dana prije isteka mandata. Sam proces odabira novog Generalnog direktora otpočeo je 14. maja 2020. godine, i period za nominaciju kandidata je trajao do 8. jula 2020. godine. Nakon druge od ukupno tri faze procesa selekcije, kako predviđaju pravila STO, broj kandidata sa osam sveden je na dva (Nigerijku Ngozi Okonjo – Iweala i Južnokoreanku Yoo Myung – Hee), čime je pripremljen teren za dolazak prve žene na poziciju Generalnog direktora u 25-godišnjem kontinuitetu ove organizacije. Notom od 8. februara 2021. godine Ambasada Republike Koreje je obavijestila o povlačenju kandidature Yoo Myung – Hee, u cilju davanja podrške što bržem imenovanju Generalnog direktora. Generalni savjet je 15. februara o.g. konzensusom izabrao generalnu direktoricu STO, te je ovu poziciju predstavnicu Nigerije preuzela 1. marta 2021. godine, ne samo kao prva žena već i prva Afrikanka.

U cilju obezbijeđenja tehničke i ekspertske podrške, a u cilju izgradnje administrativnih kapaciteta članica, STO (Institutu za obuku i tehničku kooperaciju - ITTC) finansira ekspertske radionice/obuke. Takođe, Organizacija je u cilju daljeg unapređenja svog programa tehničke pomoći, koristeći prednosti informacione tehnologije i interneta, kao alternative/dopune ponudi tradicionalnih programa obuke kreirala *E-learning* platformu. Time se članicama nude brojni besplatni online kursevi. Program obuke obrađuje ključne teme u sferi međunarodne trgovine, kao i pojedinačne sporazume STO. Pa se tako u katalogu ponuđenih kurseva, osim onih o konkretnim sporazumima, nalaze i uvodni kurs o STO, procesu pristupanja ovoj organizaciji, transparentnosti i obavezi dostavljanja notifikacija. Kreiranje *E-learning* platforme je u posljednje vrijeme dodatno dobilo na značaju imajući u vidu da je većina obuke predviđenih za 2020. godinu, ali i za 2021. godinu otkazana zbog pandemije virusa COVID-19. Vezano za pomenuto, zavisno od obuhvata obuke Ministarstvo ekonomskog razvoja dostavlja informacije nadležnim resorima, ali i iste objavljuje na web portalu (<http://www.mek.gov.me/sto>).

Saradnja sa Stalnom Misijom Crne Gore pri UN i ostalim međunarodnim organizacijama u Ženevi (Misija) - U cilju efikasnije realizacije aktivnosti vezanih za STO, a posebno imajući u vidu činjenicu da zbog trenutne finansijske situacije predstavnici resornih institucija nijesu u mogućnosti da prisustvuju sastancima u Ženevi, neophodno je aktivno učešće Misije sa ciljem što boljeg pozicioniranja Crne Gore u okviru STO. U skladu sa pomenutim, od Misije se očekuje sljedeće: Davanje instrukcija u dijelu pridruživanja pregovorima/inicijativama koji su od interesa za Crnu Goru, kao i praćenje aktivnosti koje uključuju diskusije o aktuelnim oblastima pregovora; Dostavljanje smjernica, posebno u kontekstu EU integracija, u cilju zauzimanja stava o pojedinim pitanjima sa akcentom na eventualno preuzimanje dodatnih obaveza; Proaktivno učešće na sastancima u STO (radnim tijelima); Unapređenje bilateralnih kontakata sa članicama STO; Kontakt sa Sekretarijatom STO u cilju redovnog ispunjavanja obaveza, izrade notifikacija i odgovora na upite nadležnih resora; Takođe, značajno je pitanje posredovanja Misije u cilju obezbijeđenja tehničke i ekspertske pomoći; Aktivno učešće na panelima na kojima će afirmisati ekonomske i trgovinske politike Vlade Crne Gore.

3. PROCES EU INTEGRACIJA U KONTEKSTU STO

Pravna tekovina STO je polazna osnova prilikom definisanja trgovinskih politika svih članica Organizacije, pa tako i EU, kada je u pitanju Zajednička trgovinska politika kao jedna od najvažnijih politika Unije. Zajednička trgovinska politika regulisana je članom 206 i 207 Ugovora o funkcionisanju EU. Trgovinska politika Unije odnosi se na obaveze iz članstva u STO, uključujući propise o spoljnoj trgovini, carine i ostale mjere zaštite domaće proizvodnje, te opšti sistem preferencijala kojim se manje razvijenim zemljama i zemljama u razvoju daju carinske povlastice

pri uvozu robe u EU. Temelj zajedničke trgovinske politike je zajednička carinska tarifa koja uređuje trgovinske odnose Unije sa trećim zemljama. Evropska unija takođe primjenjuje i veliki broj bilateralnih sporazuma sa zemljama nečlanicama, između ostalog i sporazume o slobodnoj trgovini i sporazume o stabilizaciji i pridruživanju. Vežano za Crnu Goru, u okviru STO radnih tijela na sastanku Generalnog savjeta STO, koji je održan 18. decembra 2020. godine, usvojena je odluka EU kojom se produžava preferencijalni status za zemlje Zapadnog Balkana i preferencijalni tretman je produžen do 31. decembra 2021. godine (WT/L/1002 i WT/L/1103).

EU je aktivna članica STO, pa se i od zemalja koje su otpočele pristupne pregovore očekuje da usklađuju svoje politike sa EU. Ovo posebno imajući u vidu da su obaveze preuzete po osnovu članstva povezane sa važnim pitanjima iz skoro svih pregovaračkih poglavlja. U skladu sa pomenutim EK se jednom godišnje izvještava o implementaciji crnogorskih obaveza u okviru STO, u sklopu sastanaka Pododbora za industriju, trgovinu, carine i poreze (Pododbora) i Odbora za stabilizaciju i pridruživanje, kroz poglavlje 30 – Vanjski odnosi. Tako je na sastanku Pododbora (7. oktobar 2020.) „EK pohvalila Crnu Goru zbog njenog aktivnog i konstruktivnog učešća u aktivnostima Svjetske trgovinske organizacije (STO), a posebno u aktivnostima koje podržava EU, poput Zajedničke izjave o elektronskoj trgovini. EK je zahvalila crnogorskoj delegaciji na ažuriranim informacijama u vezi sa trgovinskim olakšicama.“ Na sastanku Odbora za stabilizaciju i pridruživanje (4. decembar 2020.) „EU je pozdravila pozitivne rezultate Crne Gore u ispunjenju obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kao i kontinuiranu, aktivnu i konstruktivnu ulogu u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO).“ Aktivnosti koje se odnose na STO su prepoznate u Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori za 2020. godinu (6. oktobar 2020.), u kojem se konstatuje sljedeće: “Što se tiče zajedničke trgovinske politike, Crna Gora je nastavila da koordinira svoje pozicije sa pozicijama EU, uključujući i u okviru Svjetske trgovinske organizacije. Crna Gora je usvojila izvještaj o implementaciji ambiciozne Strategije za trgovinske olakšice 2018-2022, za 2018. godinu. Treba uložiti dodatne napore da bi se obezbijedilo pravovremeno sprovođenje strategije i povezanog akcionog plana, da bi se pratio taj proces. U junu 2019, Crna Gora je dostavila notifikacije koje se propisuju članovima 1.4, 10.6.2. i 12.2.2. Sporazuma o trgovinskim olakšicama STO, a kasnije, u avgustu 2019, dostavila je notifikaciju o obavezama iz kategorija B i C. Crna Gora treba da nastavi s jačanjem administrativnog kapaciteta službi koje su zadužene za pitanja u vezi CEFTA i STO.”

U kontekstu izmijene koncesija, u okviru STO, treba imati u vidu i primjer Ujedinjenog kraljevstva (UK) koje je napustilo EU⁴⁸. Tokom trajanja tranzicionog perioda Evropska komisija (u ime EU) i UK (samostalno) vodile su intenzivne pregovore i konsultacije sa članicama STO u vezi sa izmjenom koncesija koje su, u okviru STO, za UK stupile na snagu 1. januara 2021. godine. Danom pristupanja EU Crna Gora ima obavezu da u potpunosti primjenjuje Zajedničku trgovinsku politiku Unije. Komisija će, kao i slučaju drugih država članica Unije, u ime Crne Gore pregovarati sa članicama STO, u slučaju da neka od njih zatraži kompenzacije zbog izmjene preuzetih obaveza kroz crnogorski Protokol o pristupanju STO. Naime, treba imati u vidu da postoje razlike između obaveza Crne Gore (koje se odnose na carinske stope i tarifne kvote, kao i u dijelu pristupa tržištu usluga), i onih koje primjenjuje EU. Ulaskom Crne Gore u EU, STO raspored za Crnu Goru će prestati da važi.

⁴⁸ Vežano za SSP i Crnu Goru, dobijana je Notu Delegacije EU u Podgorici kojom obavještavaju o isteku tranzicionog perioda tokom kojeg se pravo EU nastavilo primjenjivati na UK nakon istupanja iz EU. Shodno istoj, UK je prestalo biti član EU od 1. januara 2021. godine i svaka referenca na UK sadržana u SSP-u smatra se zastarjelom od tog datuma. U Noti se navodi i da se reference u SSP-u mogu brisati u bilo kom trenutku i navedenom će se pristupiti po dogovoru sa Vladom CG.